

Negentig nieuwe gezangen

J. Smelik

In november van het vorige jaar werd de bundel *Negentig Gezangen* feestelijk gepresenteerd in De Schaapskooi te Amersfoort. De bundel bevat de liederen die door de Generale Synode van Zuidhorn (2002) zijn vrijgegeven voor liturgisch gebruik. Naar verwachting zullen veel kerken binnen afzienbare tijd de liedbundel in gebruik nemen. In dit artikel wil ik een aantal zaken naar voren halen die samenhangen met de komst en het gebruik van dit nieuwe liedboekje.

Werkwijze

Het lijkt me goed om eerst even te schetsen welke werkwijze de kerken momenteel volgen wat betreft het selecteren en vrijgeven van gezangen. Sinds de Generale Synode van Leusden (1999) werken de kerken naar een nieuwe liedbundel die volgens de planning in 2011 gereed zou moeten zijn. Op dit moment wordt nog niet direct aan de bundel gewerkt, maar aan een lijst met liederen die in de liturgie gebruikt mogen worden. Uit deze lijst zal een x-aantal liederen geselecteerd worden voor het nieuwe liedboek.

Wanneer dit nieuwe liedboek er zal zijn, zal daarnaast de liedlijst blijven bestaan en bovendien steeds aangevuld worden. Zowel de bundel als de liederen die alleen op de lijst staan, mogen in de kerkdiensten gebruikt worden. De bundel en lijst worden zo samengesteld dat daaruit een ruime keus gemaakt kan worden in alle plaatselijke kerken en voor bijzondere diensten (zoals 'aangepaste diensten' en 'welkomstdiensten').

Het goedkeuringsproces van liederen kent sinds de Generale Synode van Leusden twee etappes. Deputaten Kerkmuziek stellen liederen aan een synode voor om vrij te geven voor liturgisch gebruik. De synode beoordeelt de liederen (zonder in te grijpen op tekst of melodie) en geeft de liederen al dan niet 'in eerste lezing' vrij.

Wanneer kerken dat nodig vinden, kunnen zij bezwaren tegen de vrijgegeven liederen indienen bij de eerstvolgende synode. Deze bezwaren zullen door de synode, indien nodig met advies van deputaten, worden beoordeeld. De synode kan de liederen dan óf afvoeren van de lijst óf 'in tweede lezing' vrijgeven waardoor ze dus definitief vrijgegeven blijven voor gebruik in de eredienst. Dat het goedkeuren in tweede lezing niet enkel een formaliteit betreft, blijkt wel uit het feit dat de Generale Synode van Zuidhorn vier liederen uit het *Liedboek* die door haar voorganger waren vrijgegeven in eerste lezing, alsnog van de lijst heeft afgevoerd (LvK gez. 113, 147, 264 en 301).

In de *Negentig Gezangen* treffen we de liederen aan die door de Generale Synode van Zuidhorn (2002) in *eerste lezing* zijn vrijgegeven. Dat betekent dus dat er gezangen in staan die door een volgende synode, die van Amersfoort in 2005, alsnog afgekeurd kunnen worden. De bundel *Negentig Gezangen* heeft dus een voorlopig karakter.

Karakteristieken

De bundel *Negentig Gezangen* valt met name op door een groot aantal kinderliederen, waarbij vooral geselecteerd is uit de bekende bundel *Alles wordt nieuw* van Hanna Lam en Wim ter Burg. Al langere tijd worden liederen gemist die én voor

kinderen geschikt zijn én in een kerkdienst passen. De nieuwe bundel voorziet dus in die leemte.

In de bundel is er ruim baan gegeven aan liederen uit 'eigen' (= vrijgemaakte) kring, waaronder zo'n twintig van Ria Borkent. Het is een goede stap voorwaarts dat de kerken voor nu en in de toekomst mogelijkheden geschapen hebben om nieuwe liederen, ook die door eigen kerkleden gemaakt zijn, voor liturgisch gebruik vrijgegeven kunnen worden. Vroeger was het vrijwel onmogelijk dat nieuwe liederen binnen afzienbare tijd ook in de kerkdiensten gezongen konden en mochten worden. Een ander opvallend aspect van de bundel is de relatief grote aandacht voor liedvormen die tot op heden niet of weinig gebruikt werden. Zo komen we een aantal canons en refreinliederen tegen. In die zin is de bundel dus zeker ook (kerk)muzikaal gezien een verrijking en voegt hij iets toe.

Als karakteristiek van de bundel noem ik ook de opname van zo'n 14 liederen uit de evangelicale liedcultuur. Dit repertoire is nogal omstreden. Er zijn mensen die vanwege dit liedrepertoire de *hele* bundel afkeuren en afschrijven. Dat gaat mij veel te ver en vind ik bovendien niet fair. Maar ik ben wel van oordeel dat de kerken veel te naïef en met nogal discutabele argumenten de poorten voor dit soort liederen opengezet hebben. In het afgelopen decembern timer van het VGK-blad *Eredienst* (30ste jrg nr. 6) ben ik hier vrij uitvoerig op ingegaan, zodat ik op deze plaats volsta met een verwijzing naar dat artikel.

Gemeentezangliederen?

Wanneer we de bundel vergelijken met het liedrepertoire dat reeds vrijgegeven is en dat we al in de kerkdiensten gebruiken, dan valt ook op dat niet alle liederen *gemeentezang*-liederen zijn. Er zijn verschillende liederen die voor cantorij (zo u wilt: gemeentekoor) bedoeld zijn en waarbij het aandeel van de gemeente zich beperkt tot het zingen van een refrein: de liederen 51, 54 en 67.

Daarnaast staan in de bundel een paar melodieën die naar mijn oordeel niet goed of overtuigend uitvoerbaar zijn door een gemeente. Wie als gemeente lied 84 ('Ik bouw op U, mijn Schild en mijn Verlosser') goed wil zingen, zal daar nog een hele kluit aan hebben. En dan nog geloof ik niet dat een groep van pakweg 400 mensen of meer zo'n melodie ooit helemaal correct kan uitvoeren. Hier blijft parten spelen dat die melodie gewoon niet voor gemeentezang is gemaakt en daarvoor eigenlijk ook niet geschikt is.

Dat geldt ook voor lied 12 'Wie is God behalve onze Heer'. Dit lied heeft een melodie met karakteristieke ritmische eigenschappen uit de lichte muziekcultuur. Voor veel instrumentale begeleiders zal het al een opgave zijn om de melodie ritmisch correct te spelen, laat staan dat een hele gemeente het moet zingen. Maar zelfs als zou dat lukken, dan nog zal men merken dat je met gemeentezang nooit die 'drive', 'swing' (of hoe men het ook noemen wilt) krijgt die juist zo typerend is voor het lichte muziekgenre waartoe de melodie van lied 12 behoort.

Er zijn ook voorbeelden in de bundel aan te wijzen van liederen die – technisch gezien – door een grote groep mensen gezongen kan worden, maar die desondanks niet tot hun recht komen bij gemeentezang. Lieder als 'Klein, klein kindje' (gez. 5), 'Welkom, welkom Koning Jezus' (gez. 21) moet je niet met een gemeente gaan zingen. Gemeentezang is veel te massaal en pompeus voor dergelijke intieme melodieën.

Verder zijn er een paar liederen die vooral wat de tekst betreft zo sterk afgestemd zijn op kinderen, dat ze niet zo overtuigend klinken uit de mond van volwassenen.

Voorbeelden vind ik 'Jona heeft God wel verstaan' (gez. 17) en 'Er is geen plaats' (gez. 31).

Deze liederen zijn dus niet zo passend voor gemeentezang. Maar dat betekent niet dat ze ten onrechte in de bundel *Negentig Gezangen* opgenomen zijn. Behalve liederen die voor gemeentezang bedoeld zijn, kunnen in een kerkliedbundel heel goed liederen staan die alleen goed kunnen functioneren wanneer een cantorij of een groep kinderen ingeschakeld worden.

Dit alles betekent dat predikanten niet alle liederen uit de *Negentig Gezangen* zondermeer op kunnen geven in de veronderstelling dat de gemeente het lied wel kan zingen.

Predikant-organist

De bundel *Negentig Gezangen* dwingt predikanten en organisten om met elkaar in overleg te treden. Nu is het – geloof ik – al de praktijk dat voorgangers en organisten regelmatig met elkaar overleggen. In kerken waar de nieuwe bundel gebruikt gaat worden is het gewoon een must. Tenminste, wanneer men allerlei ongewenste situaties in de 's zondagse eredienst wil voorkomen.

Overleg tussen predikanten en organisten is ook onmisbaar omdat niet alle liederen zich naar tevredenheid op orgel laten begeleiden. Sommige kun je veel beter op bijvoorbeeld een piano begeleiden. Maar bij een gemeente van 400 mensen of meer zal een piano als begeleidingsinstrument tekort schieten vanwege een te geringe draagkracht waardoor de gemeente niet voldoende ondersteund wordt. Hoe dan ook, vanuit de optiek van gemeentezangbegeleiding zijn contacten tussen voorgangers en begeleiders van de gemeentezang nodig.

Een ander aspect in dit verband is dat organisten tijdig het liturgiebriefje moeten hebben. De komst van nieuwe liederen betekent voor kerkorganisten altijd veel werk aan de winkel. Zij worden ook met problemen geconfronteerd waar 'gewone' gemeenteleden vanzelfsprekend niet direct bij stil staan. Trouwens, ook kerkelijke vergaderingen staan er niet altijd bij stil. Synoden geven wel liederen vrij voor liturgisch gebruik, maar hebben zij geen aandacht voor praktische problemen waar veel organisten vervolgens mee geconfronteerd worden. Zo staan er in de bundel *Negentig Gezangen* veel liederen waarvan geen meerstemmige zetting bestaat of die men met enige moeite ergens vandaan moet halen.

Er zijn veel organisten die niet ter plekke een harmonisatie kunnen maken. Voor de organisten die afhankelijk zijn van bladmuziek, is het belangrijk dat zij tijd en gelegenheid hebben om een zetting te zoeken of eventueel uit te schrijven. Die mogelijkheden zijn er niet wanneer ze pas op zaterdagavond of zondagmorgen het liturgiebriefje krijgen.

Met andere woorden: voor een goede voorbereiding van de dienst door de organisten was het altijd al zeer wenselijk dat zij op tijd op de hoogte zijn van de te zingen liederen. Nu er een bundel gekomen is waarvoor men eerst op zoek moet naar goede zettingen, is dat ook praktisch noodzakelijk geworden.

Voorafgaande aan de invoering van de bundel *Negentig Gezangen* in uw gemeente, is het dus zeer raadzaam wanneer predikanten en organisten eens de koppen bij elkaar steken om één en ander door te spreken.

Tempo invoering

Naar mijn inschatting zullen zeer veel kerken de bundel binnen afzienbare tijd in gebruik nemen. Er zullen echter ook kerken zijn die niet op korte termijn overgaan

tot de invoering van de nieuwe gezangen. Er kunnen goede redenen zijn dat kerken daartoe besluiten. Bijvoorbeeld omdat men vooralsnog de handen vol heeft aan de introductie van de selectie uit het *Liedboek voor de Kerken*.

Er zijn in de kerken ook geluiden te horen dat het tempo waarin het aantal nieuwe liederen vrijgegeven wordt te hoog ligt en dat men het met de beste wil van de wereld niet meer kan bijbenen.

Geen enkele kerk wordt gedwongen om de nieuwe bundel ook daadwerkelijk te gaan gebruiken. Iedere kerkenraad zal zelf de afweging moeten maken wat wijs en haalbaar is in de plaatselijke situatie. De kerken hebben alle vrijheid om zelf te bepalen hoeveel en welke liederen wel of niet ingevoerd worden.

Maar toch is wat mij betreft het probleem van een te hoog invoeringstempo niet daarmee niet helemaal ontkracht. Want ook voor gemeenten die het tempo wel bij kunnen benen, zou het tempo wel eens te hoog kunnen liggen. Tenminste, wanneer je het bekijkt vanuit de vraag of liederen bij invoering in dit tempo wel voldoende kunnen beklijven.

We moeten bij dit hoge invoeringstempo bedacht zijn op het gevaar dat we 'oppervlakkig' en 'vluchtig' met liederen omgaan. Als er elke week een nieuw lied op de stoep staat, heb je weinig tijd om het lied dat je de vorige week ontvangen hebt, voldoende te leren kennen. Wie liederen wil leren kennen, moet ze tijd en ruimte geven. Anders kun je hooguit even vluchtig aan een lied ruiken, het een keer zingen met wisselend succes om het vervolgens eigenlijk niet meer tegen te komen.

Lieder dreigen zo een beetje te verworden tot wegwerp-artikelen voor eenmalig gebruik. Ik snap best dat we niet alleen liederen hoeven te hebben die eeuwenlang meegaan, maar ik geloof wel dat we als kerken geroepen zijn om in de dienst aan God te zoeken naar duurzaamheid en naar een kwaliteit die past bij de Schepper. Goede gezangen geven hun geheimen doorgaans pas volledig prijs als ze gesetteld zijn en vragen daarvoor tijd en geduld.

Kortom, liever wat minder liederen die je dan ook echt goed leert kennen en goede huisgenoten worden, dan veel gezangen die hooguit vage kennissen van je worden. Ik zou daarom wensen dat het deputaatschap kerkmuziek en de volgende synode zich op dit punt bezinnen.

Conform de opdracht moeten deputaten aan de volgende synode zo'n 120 nieuwe liederen aanbieden. Deze liederen zouden dus in eerste lezing geïntroduceerd worden in de periode 2005-2008. In de periode na de volgende synode kunnen deputaten dan nog eens een aantal liederen selecteren die na 2008 in eerste lezing vrijgegeven worden.

Ik zou ervoor willen pleiten dat we hier toch even op de rem gaan staan. Wat mij betreft zou de synode in 2005 mogen volstaan met het vrijgeven van ongeveer de helft van de 120 gezangen. De overige liederen die deputaten nu bezig zijn te selecteren, kunnen dan door de synode in 2008 vrijgegeven worden. Gezien deze beperking lijkt het me goed dat deputaten dus vooral liederen selecteren die hun kwaliteit al bewezen hebben maar die nog niet vrijgegeven zijn. Niet alleen in het *Liedboek* maar ook daarbuiten zijn van die liederen nog velen aan te wijzen.

Eigen bundel

Terug naar de bundel *Negentig Gezangen*. Een overeenkomst tussen alle liederen uit deze bundel is dat ze niet uit het *Liedboek voor de Kerken* overgenomen zijn. Het was de wens van de Generale Synode van Leusden dat er ook liederen buiten het

Liedboek geselecteerd zouden worden. Aan die wens is nu ook voor alle gemeenteleden tastbaar tegemoet gekomen.

Eén en ander betekent wel dat we momenteel dus drie liedbundels gebruiken: het *Gereformeerd Kerkboek*, het *Liedboek* (een selectie) en de *Negentig Gezangen*. Het ligt in de planning om in 2011 één nieuwe bundel vrij te geven ter vervanging van die uit het *Gereformeerd Kerkboek*.

Daaraan zitten nogal wat haken en ogen. Bijvoorbeeld: hoeveel liederen moet die bundel bevatten en wat moet er wel en niet in? Gaan wij t.a.v. de gezangenbundel als vrijgemaakten een geheel eigen koers varen en krijgen we dus een exclusief vrijgemaakte gezangenbundel? Of zoeken we zoveel mogelijk aansluiting bij andere kerkgenootschappen, waarbij dan primair gedacht kan worden aan de kerken waarmee wij ons verwant voelen? Ik hoop van harte dat het laatste het geval zal zijn.

Binnen dit verband hoop ik ook dat we in de toekomst het *Liedboek* zullen blijven gebruiken omdat deze bundel het meest gebruikt wordt binnen het Nederlands protestantisme. Ook in diverse Christelijke Gereformeerde Kerken en Nederlands Gereformeerde Kerken wordt het *Liedboek* in meer of mindere mate gebruikt. De Nederlands Gereformeerde Kerken kennen daarnaast een bundel die duidelijk als aanvulling op het *Liedboek* bedoeld is.

Deze structuur van het *Liedboek* met een aanvullende bundel lijkt mij ook voor onze kerken te prefereren. In die aanvullende bundel kun je dan alle liederen plaatsen die niet in het *Liedboek* staan, maar die toch graag voor algemeen gebruik beschikbaar wilt hebben.

Er is bovendien een praktisch punt. Het aantal gezangen uit het *Liedboek* die uiteindelijk vrijgegeven kunnen worden, schat ik op 300 à 350. Dat lijkt me een realistische schatting wanneer men bedenkt dat deputaten in 1996 al 255 geselecteerd hadden en 182 andere liederen uit het *Liedboek* nog moesten beoordelen.

Welnu, wanneer er echt zoveel gezangen uit het *Liedboek* vrijgegeven kunnen worden, dan is het uitstekend verdedigbaar dat de kerken het *Liedboek* gewoon blijven gebruiken zoals nu gebeurt. Bovendien omzeil je zo ingewikkelde auteursrechtenkwesties en houd je de weg open om desgewenst te participeren in het *Liedboek* 2000-project, wanneer dat ooit nog eens uit het slop komt. Het is in de toekomst niet uitgesloten dat er in het kader van *Liedboek*-2000 verbeterde versies komen van *Liedboek*-liederen die wij nu ook zingen. Dus ook om te voorkomen dat je straks tegen je wil met verouderde liedversies komt te zitten, lijkt me het zinvol om het *Liedboek* te blijven gebruiken zoals we dat nu doen.

Het project waaraan Gereformeerde Kerken nu werken zou dus m.i. moeten resulteren in een gezangbundel waarin uitsluitend liederen staan die niet in het *Liedboek* staan maar die toch graag willen hebben. Deze gezangbundel zal op termijn de gezangenbundel uit het *Gereformeerd Kerkboek* kunnen vervangen. Over een aantal jaren zal het *Gereformeerd Kerkboek* toch aan een algehele herziening toe zijn. Want nu al zijn er formulieren en orden van dienst vrijgegeven die nog niet in het kerkboek staan. Bovendien is de kans groot dat de komst van de nieuwe bijbelvertaling aanleiding wordt tot een taalkundige herziening van alle formulieren en gebeden in het kerkboek. Kortom, een goede gelegenheid om een goede gezangbundel op te nemen die aanvullend is op het *Liedboek voor de Kerken*.